

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

NIKA JANČIČ

Ženska in moška lepota v Jurčičevih delih

Diplomsko delo

Mentor: izr. prof. dr. Aleksander Bjelčevič

Dvopredmetni univerzitetni študijski program

prve stopnje Slovenistika

Ljubljana, 2018

ZAHVALA

Hvala družini in prijateljem za spodbudo, prva branja, popravke in zamisli. Predvsem pa hvala mentorju g. prof. Aleksandru Bjelčeviču za pomoč, napotke, vztrajno vodenje po literaturi in konstruktivno kritiko.

IZVLEČEK

Ženska in moška lepota v Jurčičevih delih

Diplomsko delo analizira opus Josipa Jurčiča, in sicer njegove najbolj znane romane *Deseti brat*, *Ivan Erazem Tatenbah*, *Doktor Zober*, *Lepa Vida*, *Slovenski svetec in učitelj*, *Cvet in sad*, *Rokovnjači* ter povesti *Jurij Kozjak*, *Domen*, *Sosedov sin*, *Grad Rojinje*, *Tihotapec*, *Jurij Kobila*, *Kloštrski žolnir*, *Hči mestnega sodnika*, *V Vojni Krajini*. Pri prebiranju Jurčičevih proznih del se osredotočamo na reprezentacijo moških in ženskih likov. Osnovni vprašanji, ki smo si jih na začetku dela zastavili, sta, ali so ženske, ki jih avtor opiše kot dobre, poštene, značajne, pozitivne osebe hkrati tudi lepe, oziroma ali so med dobrimi tudi grde ter ali so slabi hkrati tudi grdi oziroma kakšno je razmerje »grdih slabih« proti »lepim slabim«. Nadaljnje raziskovanje se usmerja v telesne lastnosti dobrih oziroma pozitivnih ženskih likov ter tudi karakterno slabih, med drugim nas zanima njihova starost, odnos do poroke in partnerstva, altruizem in njihova aktivnost. Enaka vprašanja si zastavljamo tudi za moške like. Diplomsko delo vsebuje teoretični in metodološki del. Delo uporablja kvantitativno metodo, povzeto po referenčni raziskavi *Reprezentacija spola pri prejemnikih nagrade kresnik Igorja Žunkoviča iz leta 2017*, objavljeni v *Slavistični reviji* ter po raziskavi Jonathana Gottschalla, ki je opisana v knjigi *Literature, Science, and the New Humanities* ter v članku *The »Beauty Myth« is no Myth (Human nature 2008)*.

Prvi del naloge je zgolj teoretičen. Na začetku predstavimo Jurčičevo ustvarjanje, opišemo romane in povesti ter se posvetimo teoretskim izhodiščem Gottschallove raziskave. Prav tako opišemo teoretska izhodišča, ki smo si jih zastavili sami, ter predstavimo prilagoditve vprašalnika in raziskovanja, ki smo jih uvedli za potrebe dotične študije.

V metodološkem delu sistematično predstavimo rezultate raziskave in jih kasneje komentiramo ter primerjamo z izsledki Gottschallove in Žunkovičeve referenčne raziskave. V zaključku podajamo glavne ugotovitve študije ter ovržemo določene teze, ki se med raziskovanjem Jurčičevega opusa niso potrdile.

Ključne besede: Josip Jurčič, lepota, ženski/moški literarni lik, proza, študije spola.

ABSTRACT

The Beauty Myth in collected works of Josip Jurčič

The thesis analyzes the opus of Josip Jurčič, namely his most famous novels, *Deseti brat* (*The Tenth Brother*), *Ivan Erazem Tatenbah*, *Doktor Zober*, *Lepa Vida*, *Lepa Vida*, *Slovenski svetec in učitelj*, *Cvet in sad*, *Rokovnjači*, and tales *Jurij Kozjak*, *Domen*, *Sosedov sin*, *Grad Rojinje*, *Tihotapec*, *Jurij Kobila*, *Kloštrski žolnir*, *Hči mestnega sodnika*, *V Vojni Krajini*. While reading Jurčič's prose works, we focus on the representation of male and female characters. The basic questions we asked at the beginning of the work are whether women, who are described by the author as good, honest, significant, positive persons, are also beautiful, if there are also some good among bad and whether the bad are ugly at the same time, and furthermore what is the ratio of "ugly bad" to "good bad". Further research focuses on the physical characteristics of good or positive feminine characters, and the ones who are characterized weak, among other things, we are interested in their age, attitude toward marriage and partnership, altruism and their activity. We ask the same questions for men's characters. The thesis contains a theoretical and methodological part. The work uses a quantitative method, summarized by the reference survey *The Representation of Gender in the Recipients of the Kresnik Prize* by Igor Žunkovič from 2017, published in the *Slavistična revija*, and after the study by Jonathan Gottschall, described in the book *Literature, Science, and the New Humanities*, and in the article *The »Beauty Myth« is no Myth* (*Human nature* 2008).

The first part of the thesis is purely theoretical. Initially, we present Jurčič's creation and dedicate ourselves to the theoretical starting point of Gottschall's research. We also describe the theoretical starting points that we have set up ourselves and present the adjustments to the questionnaire and research that we have introduced for the purposes of our study.

In the methodological part, we systematically present the results of our research, which are later commented on and compared with the findings of Gottschall's and Žunkovic's reference researches. In conclusion, we give the main findings of our study and refute certain theses that were not confirmed during the exploration of Jurčič's opus.

Key words: Josip Jurčič, Beauty Myth, female/male characters, prose, gender studies.

KAZALO VSEBINE

UVOD	1
1 JURČIČEVO USTVARJANJE IN TEMATSKA UMESTITEV IZBRANEGA KORPUSA LITERARNIH DEL	3
1.1 Jurčičevo literarno ustvarjanje	3
1.2 Tematika obravnavanih del	5
1.2.1 Deseti brat	5
1.2.2 Ivan Erazem Tatenbah.....	6
1.2.3 Doktor Zober	6
1.2.4 Lepa Vida	6
1.2.5 Slovenski svetec in učitelj	6
1.2.6 Cvet in sad	7
1.2.7 Rokovnjači	7
1.2.8 Jurij Kozjak, slovenski janičar	7
1.2.9 Domen	7
1.2.10 Sosedov sin.....	7
1.2.11 Grad Rojinje	8
1.2.12 Tihotapec	8
1.2.13 Jurij Kobila.....	8
1.2.14 Kloštrski žolnir.....	8
1.2.15 Hči mestnega sodnika.....	9
1.2.16 V Vojni krajini	9
2 TEORETSKA IZHODIŠČA GOTTSCHALLOVE RAZISKAVE	10
3 METODOLOŠKA ZASNOVA	13
3.1 PRILAGODITVE METODOLOŠKE ZASNOVE PRI ŽUNKOVIČU	14
4 TEORETSKO IZHODIŠČE IN TEZE PRI JURČIČEVEM OPUSU	17

4.1 VZOREC IN PRILAGODITVE VPRAŠALNIKA	18
5 REZULTATI	20
6 PRIMERJAVA REZULTATOV Z GOTTSCHALLOVIMI IN ŽUNKOVIČEVIMI IZSLEDKI.....	25
7 ZAKLJUČEK.....	32
8 VIRI IN LITERATURA	34
9 SEZNAM PRILOG	35
Priloga 1	36
Priloga 2	38
Priloga 3	39

KAZALO TABEL

Tabela 1: Katerega spola je lik v pripovedi?.....	20
Tabela 2: Koliko je star literarni lik?	21
Tabela 3: Kakšen je videz literarnega lika?	22
Tabela 4: Ali je literarni lik v pripovedi poročen ali v partnerski skupnosti?.....	23
Tabela 5: Kakšen je literarni lik glede na delovanje?	23
Tabela 6: Kaj je poglobitna motivacija literarnega lika?.....	24
Tabela 7: Primerjava literarnih likov glede na spol.	25
Tabela 8: Starost literarnih likov.	26
Tabela 9: Partnerski status literarnih likov.....	28
Tabela 10: Zunanji izgled oziroma fizična privlačnost literarnih likov.	29
Tabela 11: Literarni liki glede na delovanje.....	30

UVOD

Diplomsko delo analizira opus enega izmed najpomembnejših slovenskih pripovednikov, Josipa Jurčiča. Tokrat se njegovemu opusu ne posvečamo na klasičen način raziskovanja vsebine in jezikovno-slogovne podobe pisanja, ampak se v delu posvečamo reprezentaciji literarnih likov, ki so oživali v Jurčičevih pripovedih. V svoje raziskovanje smo vključili šestnajst najznačilnejših Jurčičevih romanov in povesti ter se posvetili vprašanju, kako pisatelj predstavlja literarne like. Zanimajo nas predvsem njihove karakterne lastnosti in njihova fizična privlačnost.

K raziskovanju reprezentacije literarnih likov v romanih in povestih iz obdobja med romantiko in realizmom nas je spodbudila referenčna raziskava Jonathana Gottschalla, ameriškega literarnega teoretika in evolucionista, ki je raziskoval t. i. mit o lepoti (*ang. Beauty Myth*) v zbirkah svetovnih pripovedk. Gottschallu (2008: 44) je zanimanje zbudil stereotip *PAS* (*ang. Physical Attractiveness Stereotype*) ali preprosto stereotip »lepi so dobri«. Socialni psihologi so prišli do ugotovitve, da bi naj bila splošna človeška tendenca označiti lepe oziroma telesno privlačne ljudi kot karakterno dobre in obratno – fizično neprivlačne kot vedno karakterno slabe.

Gottschall (2008: 177) se je odločil stereotip preveriti tudi v literaturi, in sicer na primeru devetdesetih zbirk ljudskih pripovedk s celotnega sveta. Ljudske pripovedke so za problem raziskave predstavljale najbolj nevtralnopolje vzorcev, saj za ljudske pripovedke težko trdimo, da so delo zgolj moških avtorjev, ki bi se zato posvečali ženski lepoti, za moško pa se ne bi zmenili. Gottschall je v svoj korpus zajel pripovedke iz različnih kulturnih, političnih in religioznih okolij, prav tako iz različnih časovnih obdobj, s čimer je dosegel maksimalno geografsko in kulturno spremenljivost. Kot predstavnik evolucijske literarne vede je bil prepričan, da je ženska telesna privlačnost v svetu na splošno in ne samo v literaturi veliko bolj poudarjena kot moška, kljub temu pa se je zavedal, da obstajajo kulture, ki bolj poudarjajo moško privlačnost ali pa obe enakovredno. Slednje zagovarjajo predstavniki feministične literarne vede. Gottschallova raziskava je potrdila mit o lepoti, saj so raziskovalci ugotovili, da se v večini svetovnih populacij ženska lepota in fizična privlačnost omenjata veliko bolj kot moška ter da imamo ljudje na splošno močno ozaveščen stereotip »lepi so dobri«.

Gottschallove raziskavi je pri svoji študiji sledil tudi slovenski literarni teoretik Igor Žunkovič. Ta se je ukvarjal z reprezentacijo spola pri prejemnikih nagrade kresnik, torej s sodobnim slovenskim romanom. Zanimali so ga podatki o spolu, videzu ter karakternih lastnostih moških

in ženskih literarnih likov, tako protagonistov kot tudi antagonistov. Žunkovič je v celoti upošteval Gottschallovo študijo, a jo je zaradi razlik med sodobnimi in ljudskimi pripovedmi tudi korenito preoblikoval in dopolnil ter upošteval izboljšave, ki jih je predlagal že sam Gottschall (Žunkovič 2017: 183–84).

V diplomskem delu nas zanima, kako Jurčič v svojih romanih in povestih predstavlja dobre oziroma slabe like in ali so tudi v njegovem pisanju dobri, pošteni liki zunanje lepi ter obratno ali so karakterno slabi ljudje fizično grdi. Med prebranimi deli bomo poskušali poiskati vzporednice in ugotoviti, kakšno je razmerje dobrih likov proti slabim ter kako jih v delih predstavlja Jurčič. Predvsem nas zanima študija spola in opisovanje fizične lepote pri ženskih ter moških likih. Na primeru Jurčičevega opusa bomo preverili Gottschallove ugotovitve glede mita o lepoti in stereotipa »lepi so dobri«.

Metodološki del smo načrtali s pomočjo Žunkovičeve študije. Svoje teze smo zasnovali po Gottschallu in Žunkoviču ter po slednjem v celoti povzeli dodelan vprašalnik (glej Priloga 1). Črtali smo vprašanje o spolu avtorja, saj raziskujemo samo Jurčičev opus, zato je bilo to vprašanje nepotrebno. Vseh šestnajst del zbranih v korpus svojega raziskovanja smo prebrali dvakrat ter ob tem izpolnili vprašalnik. Ugotovitve smo označevali v posebej pripravljeno preglednico, v kateri smo jih lažje preštevali in med sabo tudi primerjali.

V prvem delu naloge bomo opisali teoretsko izhodišče in uporabljeno metodologijo, v drugem delu pa bomo nazorno predstavili tudi rezultate analize Jurčičevih izbranih del, jih primerjali med sabo ter ob koncu izsledke primerjali z Gottschallovimi ugotovitvami. Obrobno bomo ugotovitve primerjali tudi z Žunkovičevimi, saj predvidevamo, da bo pri primerjavi teh rezultatov prišlo do večjih razlik zaradi velikega razkoraka med pojmovanjem tradicionalnih in sodobnih literarnih oseb.

Z diplomskim delom želimo prispevati k študijam spola v slovenski literaturi, hkrati pa s svojim raziskovalnim pristopom prinašamo nov vidik obravnavanja literarnega opusa Josipa Jurčiča, ki do sedaj še ni bil ovrednoten na tak način.

1 JURČIČEVO USTVARJANJE IN TEMATSKA UMESTITEV IZBRANEGA KORPUSA LITERARNIH DEL

1.1 Jurčičevo literarno ustvarjanje

Eden izmed najpomembnejših pripovednikov na Slovenskem, Josip Jurčič (1844–1881), je kljub zgodnji smrti za sabo pustil obsežen in raznolik opus. S pisanjem se je začel ukvarjati že kot dijak in že zelo kmalu je postal eden bolj priznanih avtorjev tistega časa. Bil je tudi prvi slovenski pisatelj, ki je za svoje delo prejel literarno nagrado. To mu je podelila takrat vodilna Mohorjeva družba za njegovo prvo natisnjeno povest *Jurij Kozjak, slovenski janičar* (Kmecl 2009: 9–14).

Jurčič, sicer reven in skromen podeželski fant, je s svojim hitrim vstopom v slovenski literarni svet kmalu postal cenjen pisec, ki danes velja za prvega najpomembnejšega slovenskega pripovednika. Jurčič se je ukvarjal s pesništvom, feljtonistiko in dramatiko, svoj potencial pa je najbolj razvil v pripovedništvu, kjer nam je zapustil mnoge črtice, povesti in romane (Kos 2002, 158). Jurčičeva začetna strast iz otroških let je bilo zapisovanje pripovedi, ki jih je sam največkrat slišal od svojega deda. Sam je bil mnenja, da je v narodnih pripovedkah in pravljicah naslikan obraz in značaj naroda, zato ni presenetljivo, da je večina nadaljnjega pisanja temeljila na ljudskih pripovedkah (Kmecl 2009: 14–15).

V srednješolskih letih se je Jurčič navdušil nad škotskim pisateljem Walterjem Scottom, ki je bil eden izmed najpomembnejših ustvarjalcev zgodovinskih pripovedi, ter je začel pisati po njegovem vzorcu. Pričel je ustvarjati tako imenovane »scottovske« pripovedi, ena izmed njih je tudi povest *Jurij Kozjak* (Kmecl 2009: 15).

Kar je Jurčiča pri ljudskih pripovedih najbolj privlačilo je bila ljudska iznajdljivost in preprostost navadnih ljudi, ki so kot za šalo obračunavali z nadnaravnimi prikaznimi. Godčevstvo, ki sicer do takrat ni bilo predmet zanimanja, je v *Popotovanju od Litije do Čateža* omenil Levstik, Jurčičev učitelj, katerega nasvete je Jurčič dosledno upošteval pri svojem pisanju. V ciklični kompoziciji *Spomini na deda*, ki jo je podnaslovil *pravljice in povesti iz slovenskega naroda*, je ubesedil pripovedke, ki mu jih je zaupal njegov ded. Tako so nastale raznovrstne pravljice, pripovedke in povesti. Kmecl (2009: 17–18) nadalje poudarja, da je Jurčič vedno sledil trem snovem, in sicer pravljичnemu izročilu, snovi iz zgodovine in iz osebnih izkušenj. Predvsem slednji dve je dodobra izčrpal v prvem slovenskem romanu *Deseti brat*.

Jurčiča sicer ne moremo uvrstiti niti v romantiko niti v realizem. Kar se tiče literarne usmerjenosti ga bi lahko postavili ob bok Jenku, ki je dosegel neko obliko predrealizma. Jurčič iz romantike črpa čustva, ideje in motive, realizem pa se kaže v njegovem načinu pojmovanja naroda in v liberalistični politični usmerjenosti. Bil je tipičen predstavnik mladoslovenske miselnosti, a ni temu pridal nič svojega ali izvirnega, temveč je samo prisvojil splošne ideje liberalizma iz sredine 19. stoletja. Pri pisanju se je osvobodil romantičnega idiličnega opisovanja življenja na vasi v primerjavi z življenjem v mestu, enako kritično je obravnaval oba pola, a pri tem ni segel globlje, zato je kot pisatelj ostal na ravni družbeno zabavnega pisanja, ki je v večini postalo del obveznega mladinskega branja (Kos 2002: 163).

Čeprav se je Jurčič pri svojem literarnem ustvarjanju večinoma gibal v polju snovi pravljичnega izročila, zgodovinskih pričanj in osebnih izkušenj, kar v takratnem ustvarjalnem obdobju ni bilo nič posebnega, pa je korak naprej naredil v tehničnem pogledu pripovedovanja zgodb. Uvedel je tako imenovani pripovedni okvir, za katerega Kmecl (2009: 18) trdi, da je krepitev empirističnega realizma. Pripovedi, predvsem Jurčičeve predelave pravljic, so sicer temeljile na ljudskih pripovedkah in domišljiji, ki je Jurčiča izredno mikala, a se je s pripovednim okvirom, v katerem je vedno napisal, kdo mu je to povedal, kje in kdaj, zavaroval pred naivnim zaupanjem v bajeslovna bitja, saj naj bi kot izobražen človek vedel več kot sleherniki. Literarna teorija je mnenja, da bi naj tudi to zanimivost oziroma novost Jurčič povzel po svojem starejšem kolegu Franu Levstiku, ki je enak pripovedni okvir uporabil pri *Martinu Krpanu*.

Jurčič je v takratno pripovedništvo uvedel tudi dva tipa sodobne pripovedi, vsakega za specifično ciljno skupino bralcev, med katerima je enakovredno in uspešno krmaril. Prvi tip je bil mohorjansko poljudni, namenjen preprostim bralcem, primer tega je večerniška povest *Jurij Kozjak, slovenski janičar*, drugi tip pripovedi pa je meščansko gosposki, torej namenjen meščanskim bralcem, ki ga je ustvaril v povesti *Domen*, ki je po mnenju večine literarnih zgodovinarjev Jurčičeva najboljša pripoved (Kmecl 2009: 22–23, 28).

Najpomembnejše in najzanimivejše za raziskovanje so Jurčičeve literarne osebe, ki jim Kmecl v monografiji namenja nekaj odstavkov. Jurčič je v svoje pripovedi uvedel tako imenovane modelne osebe (najprej v *Domnu*), za katere je ideje dobil pri dejanskih ljudeh iz lastnega okolja. Skoraj za vsak literarni lik bi naj ostajal tudi živi model, katerega življenjsko zgodbo je Jurčič priredil svojim potrebam, a je zagotovo ohranil najbolj zanimive ali pa nenavadne lastnosti oziroma govornice o določenem modelu (Kmecl 2009: 23–31). Kmecl (2009: 65–66) poudarja, da so modelne osebe Jurčičeva posebnost. Kasneje jih poimenuje originali, ki dodobra

izstopajo iz povprečja literarnih oseb tedanjega slovenskega pripovedništva. Jurčič je iz dejanskih ljudi, torej živih modelov, ustvaril literarne posebneže – to so čudni, netipični ljudje, ki se pojavljajo tako med vaškim kot gosposkim prebivalstvom. Največji delež takih posebnitev Jurčič uvede v *Desetem bratu*, kjer se srečamo z doktorjem Piškavom, Krjavljem, Martinkom Spakom in stricem Dolefom. Te osebe zaznamuje neprivlačna ali čudaška zunanost in nenavadno početje, kar še enkrat potrdi Jurčičevo naravnost k iskanju netipičnosti. Kmecl doda opažanje, da Jurčiču: »Človek ni privlačen, če ni čuden,« prav tako pa pisatelj dojema tudi celotno življenje. Jurčičevi literarni liki so torej tradicionalni, v njihovem idejnem ozadju se skriva romantični subjekt, ki povzdiguje človeško enkratnost ter svobodo naravnih nagnjenj.

K portretiranju ljudi iz svojega okolja pa sodi tudi jezikovni portretizem, saj je v vseh Jurčičevih besedilih polno ljudskih rekel in vzklikov, ki jih je sam vestno zbiral in zapisoval v beležnico. Jezik, ki ga Jurčič v svojem pisanju uporablja, je večinoma kmečko besedišče, a vseeno najdemo besede kot na primer logika in ventilacija, ki sugerirajo, da je njegovo pisanje le namenjeno zahtevnejšemu in ne kmečkemu bralcu (Kmecl 2009: 23–31).

Čeprav Jurčič nikoli ni bil velik mislec, ki bi globlje ter bolj problemsko razmišljal o svetovnih nazorih, niti ga ni spremljala neka nenavadna življenjska usoda, ki je bila obvezna sopotnica umetnikov tistega časa, se je sam izuril v odlični domišljiji in jezikovnem izražanju ter tako upravičeno zasedel mesto enega izmed največjih slovenskih pripovednikov vseh časov. Literarna teorija ga je kljub oklevanjem trdno postavila na mesto utemeljitelja slovenske moderne pripovedne proze, kjer ostaja še danes. Ob neki priložnosti si je Anton Slodnjak Jurčiča celo upal postaviti ob bok Prešernu z besedami: »Kar je bil Prešeren za liriko, je bil Jurčič za pripovedno prozo.« (Kmecl 2009, 141)

1.2 Tematika obravnavanih del

V korpus del, ki smo jih analizirali v tej raziskavi, smo zajeli šestnajst Jurčičevih najpomembnejših del, tako povesti kot romanov, ki so znatno prispevala k razvoju slovenske proze, hkrati pa so reprezentativni vzorec Jurčičevega sloga pisanja. V nadaljevanju bomo kratko predstavili vsako delo ter glavne literarne osebe.

1.2.1 Deseti brat

Glavna nit zgodbe se vije okrog ljubezenskega trikotnika dveh mladeničev Lovra Kvasa in Marijana Piškava in mladenke Manice, za katero mladeniča tekmujeta. Manica je hči graščaka na Slemenicah, Marijan je Maničin sosed, Lovre pa poučuje Maničinega brata. Lovre in Marijan

se zaradi ljubosumja zapleteta v prepir, v katerem posreduje vaški posebnež Martinek Spak oziroma Deseti brat. Martinek je hudo ranjen, na smrti postelji pa Lovru zaupa svojo življenjsko zgodbo. Izkaže se, da sta Martinek in Marijan polbrata, njun oče Piškav oziroma doktor Kaves pa je tudi Lovrov stric. Lovre tako podeduje stričevo zapuščino, na kateri čez nekaj let po koncu študija srečno zaživi z Manico.

1.2.2 Ivan Erazem Tatenbah

Ivan Erazem Tatenbah je graščak in vpliven mož v slovenskih deželah. Vpleten je v zrinjsko-frankopansko zaroto, s katero hočejo preprečiti avstrijsko nadvlado. Tatenbah se s svojim ošabnim obnašanjem mudi po svojih gradovih na Štajerskem, ustrahuje podložnike in pijančuje. Zagleda se v mlado Marijanico, hči Tatenbahovega vinarja, ki je sicer zaljubljena v mladega pisarja. Tatenbah pisarja Riblja zaradi napada ovadi in zapre v ječo, Marijanica pa iz žalosti in skrbi umre.

1.2.3 Doktor Zober

Roman opisuje zgodbo osamljenega intelektualca in družbenega izobčenca Zobra, ki je odet v tančico skrivnosti iz preteklosti. Poleg glavnega junaka Zobra sta v ospredje postavljena mlada zaljubljenca Ivan Lisec in Lina, katerih zveza je na stalni preizkušnji, saj jima nasprotujeta družina ter širša okolica. Ključno vlogo v zvezi mladih zaljubljenecv odigra Zober, ki čeprav čez nekaj let spodbudi Lisca, naj se odpravi nazaj na deželo ter se poroči z Lino.

1.2.4 Lepa Vida

Glavna oseba povesti je Vida, mlado razvajeno dekle, ki se poroči s starejšim moškim iz kljubovanja svojim staršem. Ker je v zvezi nesrečna, se kmalu zagleda v lepega Italijana, ki jo s sabo zvabi v italijanske dežele. Vida se tako ujame v tujčevo past, pretrpi mnogo hudega, kot kazen za svoja nespametna dejanja pa izgubi vse, za kar prepozno ugotovi, da je res pomembno – družino, moža ter lastno zdravje.

1.2.5 Slovenski svetec in učitelj

Zgodba na začetku romana v ospredje postavi ljubezenski motiv med mladim dekletom Grimislavo in fantom Strahomerjem, ki se kasneje odloči, da bo zapustil rodni kraj, takratno naselje ob Ljubljani, ter se posvetil oznanjevanju krščanske vere. Za svetim možem Metod se je odpravil v nemške dežele, kjer bi oznanjali vero. Grimislava se odpravi za njim, a ga nikoli ne najde. Čez nekaj let se zopet srečata na Ptuj, Strahomerju je takrat že ime Gorazd, a se bivšega dekleta noče spominjati, saj je predan učitelju in novi veri.

1.2.6 Cvet in sad

V središču romana je ljubezenski trikotnik. Dva samca, eden meščan in mlad izobraženec Leon, ki se zaradi dedovanja znajde na podeželju, drugi profesor po imenu Vesel, ki na podeželju uživa v samosti, se potegujeta za lepo hčer vaškega poštnega uradnika. Dodatne preglavice v boju za mladenkino srce povzroča baron in preteklost, ki si jo dekle deli s profesorjem.

1.2.7 Rokovnjači

Roman *Rokovnjači* opisuje zgodbo rokovnjaškega poglavarja Groge – Nandeta oziroma Ferdinanda, mladega fanta iz Celja. Nande se zaljubi v mlado Polonico, katere stric je Blaž Mozolj, vaški pijanec in pretepač, ki velikokrat bije boje z rokovnjači. Nekega dne se srečata tudi Nande in Blaž, ki ga da Nande zaradi zamer kasneje ubiti. Polonica, naivno in nevedno dekle, se je v Nandeta zaljubila, čeprav je vedela, da je rokovnjač in se odločila, da bo z njim pobegnila. Po vmesnih zapletih jima uspe pobegniti v Avstrijo, a njuna sreča ne traja dolgo.

1.2.8 Jurij Kozjak, slovenski janičar

V povesti *Jurij Kozjak* spremljamo odnos med bratoma Markom in Petrom Kozjakom, ki sta si popolno nasprotje. Prvi je veder, močan in pravičen, drugi pa slaboten, pohlepen in škodoželjen. Marku je med porodom umrla žena ter mu zapustila sina Jurija. Marka kasneje vpokličejo v boj, Peter pa nečaka proda ciganom in ti Turkom. Jurij se pridno uri v bojnih veščinah in novi veri ter skupaj s turško vojsko čez nekaj let pridrvi na slovensko ozemlje. Po spletu okoliščin se Marko in sin Jurij zopet srečata, si povesta življenjsko zgodbo ter skupaj zaživita na gradu Kozjak.

1.2.9 Domen

Glavni lik povesti je Domen, nezakonski sin graščaka in bajtarskega dekleta, ki že nekaj let služi kot hlapec pri bližnji kmetiji. Domen se zaljubi v gospodarjevo hči Anko, a ga gospodar zaradi tega nažene od hiše. Po spletu okoliščin Domen izve, kdo je njegov biološki oče ter da ga želi poslati v vojsko, da ga ne bi več videval v domačih krajih. Domen kasneje pade v roke biričem, ti ga zaprejo, Domnova mati od žalosti umre, Domen pa se čez nekaj let vrne v domače kraje kot turški vojak s samo enim ciljem – maščevati se lastnemu očetu. Graščak v obrambi Domna smrtno rani, kasneje pa strelom podleže tudi sam.

1.2.10 Sosedov sin

V povesti *Sosedov sin* je v ospredje postavljen mlad par, Franica in Štefan, ki mu na poti do sreče in poroke stojijo stanovske razlike. Franica je edina hči cenjenega veleposestnika, Štefan pa sin zapitega bajtarja. Čeprav je delaven in pošten, ga Franičina družina ne mara za snubca,

zato se na vse načine trudijo, da bi zvezo onemogočili. Na dan poroke z drugim Franica pobegne v mesto k daljni sorodnici, kjer jo po dolgem času najdejo šibko in bolno. Franica kasneje ozdravi, Franičin oče privoli v poroko s Štefanom in v prevzem velike domačije.

1.2.11 Grad Rojinje

V povesti *Grad Rojinje* spremljamo zgodbo graščaka Franceta Rojarja in njegovega daljnega sorodnika Poluta, ki si hoče na grd način prilastiti Rojarjevo bogastvo ter njegovo ženo. V želji, da bi hitro dosegel cilj, Polut Franceta celo zabode, a ga kmalu najdejo mimoidoči, ga oskrbijo ter mu za nekaj časa nudijo dom. Graščak Rojar se čez nekaj časa vrne na dom k svoji hčeri ter razkrinka zlonamernega Poluta ter lažnivo ženo.

1.2.12 Tihotapec

V ospredje povesti je postavljen mladenič France, ki izhaja iz revne kmečke družine izpod Gorjancev. Tričlanska družina s kmetovanjem težko preživlja, zato se France odloči za dodatni zaslužek, ki je bil tisti čas na meji s Hrvaško najbolj dobičkonosen – to je bilo tihotapljenje. Že po naravi vzkipljivi France ima zaradi posla nenehne težave z oblastjo in vaščani, dodatne preglavice pa mu povzroča sestrin snubec, ki ga France pod nobenim pogojem ne pusti blizu družine. Zaradi nespametnih odločitev in Francetove nagle jeze se zgodi tudi nekaj preteпов in ubojev.

1.2.13 Jurij Kobila

Povest *Jurij Kobila* se dogaja v času reformacije, ko je tudi na slovenska ozemlja prineslo val vernikov nove vere protestantizma. Novemu gibanju sta se pridružila tudi sinova dveh družin, Jurij in Boštjan, ki ju sicer povezujeta ljubezen in hkrati sovraštvo. Kasneje se je Boštjan odločil odreči luteranski veri, da bi se lahko oženil z Jurijevo sestro, ki je bila katoličanka. Jurij se novi veri ni hotel odreči, zato ga je to na koncu stalo življenja.

1.2.14 Kloštrski žolnir

V središče povesti *Kloštrski žolnir* je postavljen tujec, po poklicu naj bi bil inženir, v slovenske konce, natančneje v Kostanjevico na Krki pa je prišel, da bi v miru študiral in razvijal svoje delo. V povesti spremljamo prepovedano ljubezen med žolnirjem in menihovo nečakinjo. Menih, ki je sicer žolnirjev zaupnik, intimni zvezi najbolj nasprotuje, saj se boji, da bi tujec onečastil družinsko ime. Da bi preprečil zvezo, se posredno posluži tudi nasilja, ki pripelje do ubojev.

1.2.15 Hči mestnega sodnika

V povesti *Hči mestnega sodnika* je v ospredje postavljeno mlado naivno meščansko dekle, ki se pusti zapeljati čednemu Italijanu. Ta jo je omrežil z leporečenjem, a se na koncu izkaže, da je dekle omrežil zgolj zaradi dosege lastnih ciljev. Italijan je lepo sodnikovo hčer ugrabil ter jo odpeljal s sabo na grad Turjak, kamor so zaprli tudi dekletovega očeta. Sodnik in njegovi prijatelji so hoteli hči rešiti, a jo je Italijan zaradi ljubosumnosti na koncu zabodel.

1.2.16 V Vojni krajini

Glavni lik je mlad moški, ki je na službenem potovanju v Zagrebu, kjer večer preživlja v gostilni v družbi starih prijateljev. Glavna tema njihovega pogovora je politika, prisostvovanje v pretekli vojni, ljubezen do domovine in literature. Glavni lik se zaljubi v lepo dekle Milano, ki jo tudi zasnuje, a se zveza ne razvije, saj je ne odobravajo Milanin oče, prijatelji ter tudi pravoslavni duhovnik. Glavni lik izreče tudi ostre besede glede nacionalnih bojev Hrvatov in Srbov, zaradi tega si nakoplje dodatno sovraštvo, ki mu sledi grozilno pismo ter kasneje umor v gozdu.

2 TEORETSKA IZHODIŠČA GOTTSCHALLOVE RAZISKAVE

V naslednjih poglavjih bomo predstavili temelj pričujočega diplomskega dela, to je referenčna raziskava Jonathana Gottschalla, ki je bila objavljena v knjigi *Literature, Science and the New Humanities*. Opisali bomo teoretska izhodišča in metodologijo, ki jo je v raziskavi uporabil.

Gottschall se v svoji raziskavi ukvarja z mitom o lepoti v ljudskih pripovedkah. V korpus svojega raziskovanja je zajel literarne like iz pripovedk celotnega sveta ter se ukvarjal predvsem s predstavitvijo njihove fizične lepote in privlačnosti. Z raziskavo je Gottschall želel preveriti trditve evolucijskega darvinizma in feministične literarne vede o tem, na kakšen način so predstavljeni moški in ženski literarni liki (Žunkovič 2017: 184).

Gottschall (2008: 174–75) je svoje hipoteze preveril na primerih 90 pripovedk iz trinajstih različnih kulturnih okolij, pri tem pa je ugotovil, da mit o lepoti (*ang. Beauty Myth*), nanašajoč se predvsem na fizično privlačnost žensk, ni samo mit, ampak nekaj, kar je dejansko prisotno v zavesti velike večine svetovne populacije. Izhajal je iz hipoteze, da je ženska fizična privlačnost veliko bolj poudarjena in ozaveščena v zahodnem svetu, prepričan pa je bil tudi, da obstaja precejšnje število kultur, v katerih je poudarjanje moške in ženske lepote izenačeno ali da je poudarek na moški fizični privlačnosti večji kot na ženski. Rezultati raziskave so pokazali, da je mit o lepoti po celotnem svetu veliko bolj vezan na ženske like, kar se sklada s hipotezami evolucijske literarne vede, a je v nasprotju s konstruktivističnimi in feminističnimi napovedmi, ki trdijo, da dojemanje fizične privlačnosti, še posebej ženske, ni nagonsko oziroma že prirojeno, temveč pridobljeno kasneje v razvoju ob vstopanju v medčloveške odnose in določeno kulturno okolje.

Konstruktivistom so se pridružili tudi predstavniki feministične literarne vede, ki nasprotujejo dejstvu, da je ženska potreba po telesni privlačnosti in tako tudi ugajanju vzrok proizvodnje več kulturnih dejavnikov. Feministi in konstruktivisti menijo, da je obremenitev zahodnjaških žensk s telesno privlačnostjo lokalni in globalni proizvod določenih zgodovinskih in kulturnih dinamik v določenem prostoru. To prepričanje sicer temelji na pionirskem sloganu feminizma, ki ga je zasnovala Simone de Beauvoir, in sicer trdi, da se nihče ne rodi kot ženska ali kot moški, ampak to šele postanemo skozi socializacijo (Gottschall 2008a: 115). Tako mnenje feministi delijo že od 18. stoletja, popolno obdelavo problema pa je leta 2002 obravnavala Naomi Wolf v svoji knjigi *The Beauty Myth*, kjer trdi, da je ženska fizična privlačnost popolnoma nepovezana z biološko stvarnostjo. Wolfova ravno tako zavrne mit oziroma idejo, da je vse, kar je povezano z lepoto, naravno, sicer se zaveda razlag, temelječih na biologiji, o

neenakomernih poudarkih ženske fizične privlačnosti in o določenih merilih privlačnosti na splošno, a jih vseeno odločno zavrne. Po mnenju feministov mit o lepoti obstaja samo zato, da utrdi patriarhalnost – mit o lepoti je torej najboljši možni sistem, ki univerzalno moško dominanco ohranja nedotaknjeno in ohrani žensko podrejenost in družbeno manjvrednost (Gottschall 2008b: 175).

Evolucijski darvinizem oziroma evolucijska literarna veda pa nasprotno predpostavlja, da bo večje poudarjanje ženske fizične privlačnosti praviloma prisotno v vseh kulturah širom sveta, čeprav se predstavniki te literarne vede prav tako zavedajo, da ima kultura znatno moč pri oblikovanju preferenc privlačnosti. Evolucionisti sicer temelj svojim tezam najdejo v obnašanju drugih živalskih vrst pri parjenju, kjer je zanimivo dejstvo, da niso samci tisti, ki izbirajo partnerko, ampak samice med sabo tekmujejo v želji pridobiti najboljšega partnerja za parjenje. Gre torej za nek neizogiben primarni nagon, ki je prisoten pri vseh živalskih vrstah, torej tudi ljudeh. Ravno tako tudi ljudje izbiramo partnerje glede na najboljšo možnost morebitne reprodukcije s tem, da ženski zunanji izgled pri izbiranju primerne partnerke igra večjo vlogo kot pri izbiranju moškega partnerja. Moški posvečajo več pozornosti ženski fizični privlačnosti iz preprostega razloga – zunanja lepota in privlačnost sta dobra in zanesljiva pokazatelja ženske plodnosti, medtem ko je moška plodnost zagotovljena dlje časa. Ravno tako pa ženske pri izbiri potencialnega partnerja posvečajo veliko pozornosti tudi primernosti za očetovsko vlogo (Gottschall 2008b: 175–76).

V nasprotju s strogimi feminističnimi pogledi so konstruktivisti mnenja, da se bodo v različnih populacijah zagotovo pojavljali različni vzorci fizične privlačnosti. Nekatere populacije naj bi poudarjale moško lepoto in privlačnost, nekatere žensko, nekatere pa bi oboje obravnavale sorazmerno (Gottschall 2008b: 176).

Najprimernejši način, kako preveriti trditve in teze vseh treh različnih literarnih ved, je, da analiziramo vsa kulturna območja širom sveta, kar je Gottschall v svoji referenčni raziskavi tudi naredil. Raziskava, v kateri je bilo analiziranih 658 tradicionalnih literarnih likov iz različnih ljudskih pripovedk iz celotnega sveta, je tako pokazala, da mit o lepoti drži ter da se v vseh kulturah in svetovnih civilizacijah v večini poudarja ženska lepota ter njena telesna privlačnost. Podatki o fizični privlačnosti so bili v vseh pripovedkah več kot dvakrat pogosteje izraženi za ženski kot za moški literarni lik (Gottschall 2008b: 176–77).

Izhodiščne teze Gottschallove (2008a: 93–94) raziskave so sledeče:

- Protagonistke se bodo v veliki meri posvetile skrbi za svoje sorodstvo, predvsem skrbi za ožjo družino. Ta teza ne velja za antagonistke.
- Protagonistke se bodo v primerjavi s protagonisti veliko bolj posvetile izbrančevemu družbenemu statusu, premoženju in dobroti. Slednja lastnost je glavni pokazatelj primernosti zveze.
- Protagonisti se bodo v nasprotju z ženskimi liki bolj posvetili izbrankinemu fizičnemu izgledu in privlačnosti, čemur protagonistke ne dajejo tolikšnega poudarka.
- Protagonisti bodo v pripovedih aktivni literarni liki, mnogokrat opisani kot herojski, medtem ko bodo protagonistke zgolj notranje oziroma psihično aktivne.
- Protagonisti bodo zaradi svoje aktivne vloge in herojskih dejanj veliko bolj privlačni ter se bodo zaradi tega večkrat pojavili v pripovedih kot ženski literarni liki.
- Protagonistke in protagonisti bodo opisani kot fizično privlačni. To ne velja za antagonistke.
- Opis fizičnega izgleda ženskih literarnih likov bo pogostejši kot informacije o izgledu moških literarnih likov.

Gottschalla k raziskovanju niso spodbudili samo nazori različnih literarnih ved, ampak tudi stereotip *PAS* (ang. *Physical attractiveness stereotype*) oziroma »lepi so dobri«. Pri tem stereotipu gre torej za prepričanje, da imajo ljudje splošno tendenco označiti fizično privlačne ljudi kot karakterni dobre in fizično neprivlačne kot karakterni slabe. Socialni psihologi so v tej tendenci prepoznali ponavljajoč se stereotip *PAS*, ki je močno prisoten tudi v svetovni literaturi. Gottschalla je predvsem zanimalo, ali se stereotip pojavlja samo v posameznih literarnih delih ali pa lahko o njemu govorimo kot o tistem pojavu, ki je močno prisoten v vseh literarnih delih in različnih žanrih. Če bi nanj gledali samo površinsko, bi lahko hitro našli primere iz svetovne literature, ki *PAS* potrjujejo, a se jim ob bok kmalu postavijo literarni liki, ki stereotipa ne potrjujejo. Gottschall na tem primeru pojasni pomanjkljivosti literarne znanosti, ki velikokrat postavlja hipoteze, a jih kasneje nikoli v polnosti raziskovalno ne preveri na primerih (Gottschall 2008a: 44–46). K izboljšanju raziskovanja v literaturi z uporabo kvantitativne metode je s svojo referenčno raziskavo prispeval tudi Gottschall sam.

3 METODOLOŠKA ZASNOVA

Pri obravnavanju in raziskovanju Jurčičevega opusa smo se oprli na metodološko zasnovo referenčne raziskave Jonathana Gottschalla, po kateri je delal tudi Igor Žunkovič.

Kot smo že omenili, je Gottschall raziskoval lastnosti glavnih literarnih likov v devetdesetih zbirkah pripovedk (skupno 8,17 milijonov besed) s celotnega sveta. Zajel je trinajst večjih kulturnih območij, in sicer aborignsko Avstralijo, Afriko, obale Arktike, Evropo, Indijo, Japonsko, območje Majev, Bližnji Vzhod, območje Indijancev severnega obalnega območja, Oceanijo, severozahodno območje severnoameriških Indijancev, južnoameriške domačine in raznovrstna območja ameriških Indijancev. S tem naborom je želel doseči maksimalno geografsko in kulturno spremenljivost. Zbirke pripovedk so bile zbrane z vseh naseljenih kontinentov, iz različnih zgodovinskih obdobj, rasnih in etničnih okolij, političnih sistemov in religioznih verovanj (Gottschall 2008b: 177, 183–84).

Gottschall je v referenčno raziskavo vključil samo zbirke svetovnih pripovedk, ki so bile digitalizirane in v javni lasti prosto dostopne v internetnih knjižnicah (gutenberg.org, sacred-texts.com), takih zbirk je bilo šestdeset. Ostalih trideset pa so raziskovalci preslikali v digitalno obliko, saj jih ni bilo moč najti na spletu. Vse zbirke so vključevale tradicionalne pripovedke, ki so bile najprej posredovane samo ustno. Pripovedke, ki niso iz anglosaškega območja, so bile prevedene v angleščino. Iz analize so izključili tudi morebitne dvojnike pripovedk iz različnih kultur, medtem ko so variante pripovedk ohranili, saj so bili prepričani, da lahko variante ponudijo precejšnje odstopne glede obravnavanja fizične privlačnosti v dveh različnih kulturah (Gottschall 2008b: 177).

Gottschall (2008b: 177–78) pojasni tudi, zakaj so si za raziskavo o dojemanju fizične privlačnosti žensk in moških po svetu izbrali ljudske pripovedke. Kot prvi razlog našteva, da so ljudske pripovedke univerzalne in hkrati domorodne oblike pripovedi, ki ponujajo najširšo mogočo kulturno raznolikost. Ljudske pripovedke so ravno tako najcenejše dostopno gradivo, ki ga lahko vsak raziskovalec najde v knjižnicah ali na spletu. Čeprav so pripovedke s predajanjem zgodb od ust od ust in kasneje s slabimi prevodi najverjetneje doživele kar nekaj sprememb, še vedno ponujajo najbolj neposreden vpogled v življenje in mišljenje določene kulture. Pri tem pa je seveda potrebno upoštevati dejstvo, da v veliko ljudskih pripovedkah nastopajo živali ali druge nadnaravne sile, ki ne morejo odražati človeške narave, čeprav imajo vsi živalski in božanski liki veliko človeških atributov.

Z Gottschallom je pri raziskavi sodelovalo trideset dodiplomskih študentov Univerze St. Lawrence (24 žensk, 6 moških), ki so s pomočjo slovarja izbrali 58 pridevnikov, ki so najpogosteje uporabljeni za opisovanje moške oziroma ženske fizične privlačnosti oziroma neprivlačnosti. Zbirke pripovedk so najprej s papirja pretvorili v elektronsko obliko. V programu Microsoft Word so nato z določenimi funkcijami obarvali vse ključne besede, ki bi se lahko navezovali na fizično privlačnost oziroma neprivlačnost in njihove variante (na primer lep, lepši, lepša, najlepša) ter z branjem sobesedila ugotovili in presodili, ali se je pridevnik navezoval na fizični opis moškega, ženske ali pa se je pridevnik navezoval na neko drugo predmetnost oziroma pojavnost (na primer dobra ponudba, lepa soba). Šifranti so nato označili, ali pridevnik pozitivno ali negativno opisuje videz literarnega lika. Pri tem so raziskovalci dobili še dodatna opozorila glede kodiranja fizične privlačnosti po lastnem presoji, saj bi lahko nekdo, ki daje prednost visokim ljudem, like, ki so opisani kot nižji, označil kot neprivlačne. Vsi so literarne osebe označevali po vnaprej določeni enotni definiciji fizične privlačnosti, ki se strogo navezuje na fizični izgled lika, ki, glede na zastavljene hipoteze, igra pomembno vlogo pri izbiranju partnerjev za ljubezensko ali intimno zvezo (Gottschall 2008b: 178). Pomembno je poudariti, da študentje, ki so sodelovali pri Gottschallovi raziskavi, še niso bili podrobneje seznanjeni z literarno teorijo, naratologijo ter pričakovanji feministične, konstruktivistične in evolucijske literarne vede. Vprašalnik je bil zastavljen popolnoma preprosto in s karseda direktnimi vprašanji. Raziskava je potrebovala predvsem osnovni odziv bralcev in ne mnenja izobražencev (Gottschall 2008a: 95).

3.1 PRILAGODITVE METODOLOŠKE ZASNOVE PRI ŽUNKOVIČU

Žunkovič (2017: 184–85) je svojo študijo usmeril na preučevanje lastnosti glavnih literarnih oseb pri prejemnikih nagrade kresnik, torej na sodobne slovenske romane po letu 1991. Za študijo je izbral korpus 25 romanov, ki so med leti 1992 in 2015 prejeli nagrado za najboljši slovenski roman. Primarni cilj Žunkovičeve raziskave je bilo pridobiti podatke o spolu, videzu literarnih oseb in njihovih vrednotah ter življenjskih ciljih, drugotni cilj pa je bila primerjava rezultatov z Gottschallovimi ter kritična opredelitev do njegovih izhodiščnih tez in predvidevanj.

Pri branju in analiziranju korpusa romanov, ki so prejeli nagrado kresnik, je sodelovalo dvajset raziskovalcev, to so bili študentje drugostopenjskega bolonjskega študija primerjalne književnosti. Vsak izmed njih je prebral in analiziral tri romane.

Metodološko zasnovo je Žunkovič prilagodil glede na predvidevanja obstoja razlik med tradicionalnimi in sodobnimi pripovedmi ter ponekod tudi izboljšal pomanjkljivosti, ki jih je pri delu opazil že Gottschall. Novost pri Žunkovičevem raziskovanju je, da so bili raziskovalci seznanjeni s cilji raziskave, metodologijo in tudi z naratologijo ter literarno teorijo. Ta prilagoditev je bila nujno potrebna, saj je lahko branje in analiziranje sodobnih romanov precej težavno ter tako neprimerno za naivne bralce. Vsak roman je bil analiziran trikrat, raziskovalci so morali na določena vprašanja odgovarjati samostojno, pri čemer je nato glavni raziskovalec izločil skrajni oceni (če so bili za določen literarni lik na primer podani trije različni odgovori glede njegove aktivnosti – torej enkrat pasiven, enkrat aktiven, enkrat najprej aktiven, nato pasiven, sta se izločili skrajni oceni pasiven in aktiven), pri odgovorih da/ne pa je raziskovalec upošteval večinsko oceno od treh podanih odgovorov. Na tak način so raziskavo obranili morebitnih subjektivnih ocen. Žunkovič je v vprašalnik dodal nekaj vprašanj, ki Gottschalla niso zanimala, a so bila zaradi kompleksnosti sodobnih romanov nujno potrebna. Zadnja prilagoditev se tiče formalne narave korpusa analiziranih romanov. Gottschall je ugotavljal vpliv spola urednika pripovedk na predstavitev spola literarnih likov, pri sodobnih romanih pa je spol avtorja znan, zato je bil ta pri raziskavi upoštevan (Žunkovič 2017: 186).

Žunkovič je v vprašalnik uvedel kar nekaj sprememb, ki so pripomogle k natančnejši opredelitvi kompleksnih literarnih likov v sodobnih slovenskih romanih. Prvo dodano vprašanje je: »Ali je literarni lik: a) pripovedovalec, b) eden izmed likov, c) neoseben (institucija, zgodovina, sistem itn.)«. To vprašanje je bilo dodano zaradi morebitnih pomembnih podatkov, ni pa na nikakršen način vplivalo na namen raziskave. Pri vprašanju spola so poleg izbire moški/ženska dodali tretjo izbiro »drugo«, kjer dopuščajo možnosti obstoja drugih spolov sodeč po postfeminističnih štetjih spola in stanju dejanske sodobne družbe.

Poleg obravnave partnerskih zvez literarnih likov in vprašanja o prizadevanju najti/obdržati partnerja v pripovedi, je Žunkovič problematiko še natančneje opredelil z oceno partnerjevih lastnosti, na katere se literarni lik pri izbiranju življenjskega sopotnika najbolj ozira. Kot možnost so bile dane izbire: prijaznost, premoženje, družbeni položaj, fizična privlačnost, drugo, pri čemer je moral raziskovalec vsako izbiro dodatno oceniti po Likertovi lestvici (1 nepomemben, 4/5 zelo pomemben).

Pri vprašanju o delovanju literarnega lika sta bili poleg možnosti »aktiven«, »pasiven«, oziroma »ni mogoče odgovoriti«, dodani možnosti »oseba je naprej pasivna, potem aktivna« in »oseba je najprej aktivna, potem pasivna«, kar zaobjema kompleksnost literarnih oseb v sodobnih

pripovedih. Dodano je bilo tudi podvprašanje o natančnejši določitvi aktivne osebe – v kolikšni meri je bila oseba aktivna notranje (psihično) ali zunanje (fizično).

Pri podvprašanju: »Če želi poskrbeti zase, kako pomembni so zanj naslednji cilji,« so bili že obstoječim Gottscahllovim odgovorom: preživetje, prizadevanje, da bi našel ali obdržal partnerja, pridobitev premoženja, prizadevanje za slavo ali višji družbeni status dodane samo lestvice (1–4).

Kot zadnjo prilagoditev je Žunkovič uvedel Likertovo lestvico (1 = nič, 5 = zelo veliko) h kategorijam: članom družine, prijateljem, članom širše skupnosti pri vprašanju: »Če želi pomagati drugim, ocenite, komu namenja koliko pozornosti,« ki je že obstajalo v izvorni Gottscahllovi raziskavi.

Raziskovalci so ob koncu analiziranja romanov izpolnili skupno 110 vprašalnikov. V osmih romanih so protagoniste in antagoniste označili enako, v sedemnajstih primerih pa nekdo od spraševalcev ni označil določenega lika. Da so v raziskavi upoštevali protagoniste in antagoniste, sta morala za njih biti izpolnjena vsaj dva vprašalnika. Ostale so iz rezultatov analize izločili (Žunkovič 2017: 186–88).

4 TEORETSKO IZHODIŠČE IN TEZE PRI JURČIČEVEM OPUSU

Niže navedene teze diplomskega dela smo si začrtali pred natančnim analiziranjem Jurčičevega opusa, brez pričakovanj in poglobljenega študija Jurčičevega pripovednega sloga. Naše znanje je temeljilo na splošnem poznavanju Jurčičevega pisanja in obdobja ter smeri, ki so vplivale na njegovo ustvarjanje.

Pri oblikovanju problematike in glavnih vprašanj smo se oprli na Gottschallovo (2008: 44–45) razmišljanje o stereotipu fizične privlačnosti (*ang. PAS*) ali preprosto o stereotipu »lepi so dobri«. Kot smo že omenili, se stereotip nanaša na splošno tendenco ljudi, da pozitivne osebnostne lastnosti vedno pripišejo fizično privlačnim osebam, slabe lastnosti pa so vedno pripisane fizično neprivlačnim. Ta vzorec obravnavanja oseb se je pojavil tudi v svetovni literaturi. Najbolj razširjen in zapomnljiv primer sta vsekakor Pepelkini zlobni polsestri, ki sta opisani kot grdi in nezaželeni. Čeprav se vzorec dobrih lepih in slabih grdih pojavljala v večini pravljic oziroma pripovedk, prihaja tudi do odstopanj. Tipičen primer telesno privlačnih, a karakterno slabih literarnih likov so *femme fatale* oziroma usodne ženske, ki zapeljujejo s svojo lepoto in telesno privlačnostjo, a to izkoristijo v lasten prid in slabe namene. Primer svetovno znane pravljice je Sneguljčiča, kjer ima vlogo lepe, a hudobne ženske kraljica, krušna mati Sneguljčice.

Kljub zavedanju, da v svetovni literaturi obstajajo odstopanja glede stereotipa »lepi so dobri« in večjemu deležu moških likov proti ženskim, smo pred raziskavo oblikovali izhodiščne hipoteze o Jurčičevem opusu oblikovali:

- Razmerje moških in ženskih likov v pripovedih bo 4 : 1.
- Največ protagonistov bo starih med 20 in 30 let.
- Opis fizičnega izgleda ženskih likov je bolj podroben kot opis fizičnega izgleda moških.
- Protagonisti bodo opisani kot lepi, tj. fizično privlačni.
- Antagonisti bodo opisani kot grdi, tj. fizično neprivlačni.
- Protagonistom bo največja motivacija skrb za druge, predvsem za svojo družino in potencialnega partnerja.
- Antagonistom bo največja motivacija skrb zase, predvsem skrb za lastno preživetje ali ohranitev premoženja.
- Protagonisti si bodo tekom pripovedi prizadevali najti oziroma obdržati partnerja. To ne velja za antagoniste.

- Moški literarni liki bodo glede na delovanje aktivni, ženski liki bodo pasivni ali pa bo njihova aktivnost zgolj notranja, psihična.

Poglavitno vprašanje, ki smo si ga zastavili pred raziskovanjem, je torej bilo: »Ali so vsi dobri hkrati tudi lepi?« Zanimalo nas je, ali stereotip v polnosti drži tudi v Jurčičevem pisanju ali pa morda prihaja do odstopanj in če, v kolikšni meri. Rezultate raziskave bomo sistematično predstavili v nadaljevanju naloge, hipoteze, ki so se izkazale za pravilne oziroma nepravilne, pa bomo komentirali v zaključku.

4.1 VZOREC IN PRILAGODITVE VPRAŠALNIKA

V korpus analiziranega gradiva za diplomsko delo smo uvrstili skoraj celoten Jurčičev opus oziroma šestnajst del, ki so njegova najpomembnejša in najznačilnejša pisanja. Analizirali smo sledeče romane in povesti: *Deseti brat*, *Ivan Erazem Tatenbah*, *Doktor Zober*, *Lepa Vida*, *Slovenski svetec in učitelj*, *Cvet in sad*, *Rokovnjači ter Jurij Kozjak*, *slovenski janičar*, *Domen*, *Sosedov sin*, *Grad Rojinje*, *Tihotapec*, *Jurij Kobila*, *Kloštrski žolnir*, *Hči mestnega sodnika*, *V Vojni Krajini*.

Žunkovičev vprašalnik smo v celoti povzeli (glej Priloga 1), saj so se nam vsa vprašanja zdela primerna in pomembna tudi za naše raziskovanje. Črtali smo samo prvo vprašanje, in sicer: »Ali je avtor? a) moški, b) ženska,« saj se ukvarjamo samo z deli, ki jih je napisal Josip Jurčič in je bilo zato to vprašanje nepotrebno. Tekom branja romanov in povesti smo ugotovili, da je za naše raziskovanje nepotrebno tudi drugo vprašanje na našem prilagojenem vprašalniku (3. vprašanje na Žunkovičevem), ki se glasi: »Ali je literarni lik: a) pripovedovalec, b) eden izmed likov, c) neoseben.« Jurčič se v obravnavanih delih poslužuje avktorialnega oziroma vsevednega pripovedovalca, ki ima pregled nad celotnim dogajanjem, vse literarne osebe pa v pripovedih nastopajo samo kot ene izmed likov. Ugotovitev odstopa samo pri noveli *V Vojni krajini*, kar bomo komentirali v naslednjem poglavju.

Vsak roman oziroma povest smo prebrali dvakrat. Prvo branje je bilo spontano, naivno branje, s katerim smo delo samo površinsko spoznali. Drugo branje pa je bilo analitično in miselno, pri katerem smo izpolnjevali prilagojen vprašalnik. Za vsak roman in povest je bil izpolnjen en vprašalnik. Ob prvem branju smo v vprašalniku že označili nekaj osnovnih in lahko razvidnih podatkov o literarnih likih, a smo te ob drugem branju še enkrat preverili in morebitne napake popravili.

Da bi imeli boljši pregled nad zbranimi podatki, smo osnovali preprosto preglednico. Ob vsakem branju smo odgovore iz vprašalnika vpisovali v preglednico, kjer smo vzporedno označevali literarne like. Tako smo lahko like podrobneje primerjali in preštevali njihove lastnosti.

Izsledke raziskovanja bomo sistematično podali v naslednjem poglavju, rezultate bomo komentirali in jih kasneje še primerjali z Gottschallovimi in Žunkovičevimi izsledki raziskav.

5 REZULTATI

Pri raziskovalnem delu smo izpolnili šestnajst vprašalnikov oziroma preglednic, torej enega za vsak roman ali povest. Rezultati bi bili verodostojnejši, če bi romane in povesti bralo ter analiziralo več oseb, ki bi literarne osebe morebiti označili drugače. Ker to v našem primeru ni bilo mogoče, bomo analizo rezultatov podali z zavedanjem, da je na nekatere odločitve morda vplivala subjektivna odločitev (predvsem pri pojmovanju fizične lepote), čeprav smo se zavedno trudili like označiti čimbolj nepristransko.

V šestnajstih romanih in povestih je nastopalo 192 literarnih oseb. V to število smo prišteli vse like, ki so v zgodbah govorili in aktivno sooblikovali potek zgodbe, prišteli smo tudi tiste, ki niso govorili, a so bili poimensko omenjeni in so s svojim početjem posredno ali neposredno vplivali na potek zgodbe.

Moških likov je bilo kar 145 (75,5 %), medtem ko je bilo ženskih samo 47 (24,5 %). Nadalje smo v vprašalnik vključili samo tiste like, ki so bili v ospredju zgodbe ter je bilo o njih zapisanega dovolj, da smo jih lahko natančneje označili, tako se je število literarnih oseb kar dvakrat zmanjšalo. Število moških likov se je tako skrčilo na 58 (72,5 %) in število žensk na 22 (27,5 %). Od tega smo vse ženske like razen štirih označili kot protagonistke – torej je antagonistk 18 %, protagonistk pa 82 %. Med moškimi liki prednjačijo karakterni dobri – protagonistov je 62 %, antagonistov pa 38 %.

Tabela 1: Katerega spola je lik v pripovedi?

	Protagonisti	Antagonisti
Ženske	82 %	18 %
Moški	62 %	38 %

Kot smo že omenili, smo med analiziranjem romanov ugotovili, da je na vprašalniku, ki smo ga prilagodili potrebam raziskovanja, odveč tudi drugo vprašanje, ki sprašuje, ali je literarna oseba lik, pripovedovalec zgodbe ali je neoseben (npr. institucija). Ob koncu analize smo prišli do ugotovitve, da so vse Jurčičeve literarne osebe samo ene izmed likov. Novela, ki odstopa od ostalih del, je *V Vojni krajini*, kjer je pripovedovalec eden izmed nastopajočih literarnih oseb. Ta povest pa ključno ne vpliva na izsledke raziskave, saj smo jo kasneje izločili iz analize zaradi

nezadostnega in slabega označevanja likov ter okrnjenega dogajanja, iz katerega nismo uspeli pridobiti zadostnega števila informacij, ki bi jih lahko pravilno umestili v vprašalnik.

V spodnji tabeli so prikazane starostne skupine literarnih likov. 67 % protagonistk je starih okoli 20 let ali manj (en lik je spolno zrela najstnica, ki ima manj kot 20 let), ostali odstotki se razdelijo med ženske like stare nad 50. Vse starejše protagonistke so mame ali tete mlajših protagonistk. 75 % antagonistk je mlajših od 30 let, le ena oseba je stara okoli 50 let. Pri protagonistih je 58 % likov starejših od 50 let, sicer se delež protagonistov mlajših od 50 let enakomerno razdeli med 20, 30 in 40 let, le eden lik je še otrok (do 13 let). Največ antagonistov je starih več kot 40 let (54,54 %), 45,46 % pa je mlajših od 40 let, en antagonist je spolno zrel najstnik.

Tabela 2: Koliko je star literarni lik?

	Protagonistke	Antagonistke	Protagonisti	Antagonisti
Otrok (0–13)	/	/	3 %	/
Spolno zrel najstnik	8 %	/	/	4,55 %
Okoli 20 let	59 %	50 %	14 %	27,27 %
Okoli 30 let	/	25 %	14 %	13,64 %
Okoli 40 let	/	/	11 %	18,18 %
Okoli ali nad 50 let	33 %	25 %	58 %	36,36 %

Osrednje vprašanje, s katerim smo se ukvarjali, je bilo vprašanje fizične privlačnosti oziroma neprivlačnosti literarnih likov. Največ protagonistk je opisanih kot privlačnih (61 %) ali povprečnih (22 %), za dve protagonistki je pripoved vsebovala premalo informacij o zunanjem izgledu, ena protagonistka pa je bila označena kot neprivlačna. 75 % antagonistk je opisanih kot fizično privlačnih, ena pa je fizično neprivlačna.

Največ protagonistov je povprečnega videza (36 %), na drugem mestu so fizično privlačni (30,5 %), 22 % protagonistov je fizično neprivlačnih, o ostalih karakterno dobrih moških likih pa je bilo posredovanih premalo informacij. Med antagonisti je bilo največ likov fizično privlačnih (50 %), 27 % je fizično neprivlačnih, 23 % likov pa je povprečnega videza.

V pripovedih je zunanji izgled protagonistk povprečno omenjen vsaj dvakrat na osebo, izstopa majhen delež protagonistk (11 %), katerih zunanji izgled je omenjen kar sedem- ali osemkrat. Zunanji izgled privlačnih antagonistk je v povprečju omenjen od dvakrat do trikrat v celotni pripovedi, za eno neprivlačno antagonistko pa imamo zabeleženo le eno omembo njenega

zunanjega videza. Enako pogosto opisovanje zunanjega izgleda velja za protagoniste, izstopa le en privlačen protagonist, katerega zunanji izgled je omenjen petkrat. Videz antagonistov je na osebo največkrat omenjen dvakrat, sicer pa izstopata dva antagonista, ki sta opisana kot izredno lepa in privlačna – njun zunanji izgled je omenjen štirikrat oziroma petkrat.

Tabela 3: Kakšen je videz literarnega lika?

	Protagonistke	Antagonistke	Protagonisti	Antagonisti
Privlačen videz	61 %	75 %	30,5 %	50 %
Neprivlačen videz	5,5	25 %	22 %	27 %
Povprečen videz	22 %	/	36 %	23 %
Premalo informacij	11,5 %	/	11,5 %	/

Naslednje vprašanje se je navezovalo na partnerski status literarnih likov in nadalje, ali je poroka z izbrancem njihov poglavitni cilj. V pripovedi je poročenih 50 % protagonistk, od tega so se štiri poročile v pripovedi. Prav tako je poročenih skoraj polovica protagonistov (47 %), od tega so se v pripovedi poročili trije. Od štirih antagonistk so poročene tri, kar znaša 75 % antagonistk, v pripovedi se je poročila ena. Poročenih antagonistov je 41 %, v pripovedi sta se poročila dva.

50 % protagonistk je poroka s partnerjem oziroma izbrancem poglavitni cilj, za poroko si prizadeva tudi 30,5 % protagonistov. Antagonisti in antagonistke v večini takšnih vzgibov nimajo, majhen delež karakterno slabih moških likov (14 %) in dve antagonistki si sicer želijo obdržati zvezo, v kateri so, a to ni njihov poglavitni cilj.

Protagonisti in protagonistke pri izbiri partnerja dajejo največjo težo prijavnosti in fizični lepoti. Slednji lastnosti veliko pozornosti posvečajo predvsem moški liki, medtem ko je ženskim likom najpomembnejša prijavnost, dvema pa tudi premoženje in družbeni ugled. Antagonistom je pri izbiri partnerke najpomembnejša fizična lepota, antagonistkam pa najpomembnejšo vlogo pri izbiri partnerja predstavljata premoženje ter ravno tako fizična privlačnost.

Tabela 4: Ali je literarni lik v pripovedi poročen ali v partnerski skupnosti?

	Protagonistke	Antagonistke	Protagonisti	Antagonisti
Poročeni ali v zvezi	50 %	75 %	47 %	41 %
Samski	50 %	25 %	53 %	59 %

Literarni liki so bili glede lastne aktivnosti ocenjeni s štirimi možnimi odgovori. Protagonisti so glede na delovanje v večini aktivni (33,3 %), pasivnih je 22,2 %, 19,4 % je takih, ki so bili najprej pasivni in kasneje v pripovedi aktivni, 22,2 % pa je takih, ki so bili najprej aktivni in kasneje pasivni, o delovanju enega protagonista ni bilo mogoče odgovoriti. Aktivni protagonisti so bili enakomerno aktivni tako psihično kot fizično. Protagonistke so v veliki večini pasivne (72,22 %), dve osebi sta bili najprej pasivni in nato aktivni, ena najprej aktivna in kasneje pasivna. Dve protagonistki (11,11 %) sta bili aktivni, vendar je bilo tudi njuno delovanje natančneje označeno kot predvsem notranje (psihično) in ne toliko zunanje (fizično).

Antagonisti so bili ravno tako kot protagonisti v večini aktivni (68,2 %), a je bila njihova aktivnost v večji meri notranja oziroma psihična. 18,2 % antagonistov je bilo pasivnih, 9,1 % pa je bilo najprej pasivnih nato aktivnih oziroma za enega antagonistov na to vprašanje ni bilo mogoče odgovoriti. Antagonistke so bile v 75 % pasivne, le ena literarna oseba je bila označena kot najprej pasivna in kasneje aktivna.

Tabela 5: Kakšen je literarni lik glede na delovanje?

	Protagonistke	Antagonistke	Protagonisti	Antagonisti
Aktivni	11,11 %	75 %	33,3 %	68,2 %
Pasivni	72,22 %	25 %	22,2 %	18,2 %
Najprej pasivni, nato aktivni	11,11 %	/	19,4 %	9,1 %
Najprej aktivni, nato pasivni	5,56 %	/	22,2 %	/
Ni mogoče odgovoriti	/	/	2,9 %	4,5 %

Poglavitna motivacija protagonistov in protagonistk je bila skrb za druge, medtem ko so se antagonisti in antagonistke v polnosti posvečali skrbi zase. Tako pri enih kot pri drugih sicer obstaja majhen delež izjem, ki jih bomo komentirali v nadaljevanju. Kar 91 % protagonistov se

posveča skrbi za druge, kjer v prvi vrsti pomagajo članom družine ali prijateljem, enako ravna tudi 94 % protagonistk. Protagonistke se popolnoma posvečajo skrbi za družino (najpogosteje skrbi za moža, starše ali otroke), medtem ko nekateri protagonisti ravnajo in skrbijo tudi za dobro celotne skupnosti (vasi, mesta). Vse antagonistke skrbijo samo zase, 50 % jih želi obdržati partnerja, ostanek likov pa si želi pridobiti premoženje in s tem tudi višji družbeni ugled ali preživeti. Ravno tako 86 % antagonistov skrbi zase – ti največ pozornosti posvečajo preživetju, dobičku ali boljšemu družbenemu ugledu.

Tabela 6: Kaj je poglobitna motivacija literarnega lika?

	Protagonistke	Antagonistke	Protagonisti	Antagonisti
Skrb za druge	94 %	/	91 %	14 %
Skrb zase	6 %	100 %	9 %	86 %

Kot že omenjeno, obstaja majhen delež izjem, in sicer ena protagonistka ter štirje protagonisti med drugim skrbijo tudi zase. S svojimi dejanji sicer ne počnejo nič slabega, k večjemu pomagajo drugim osebam, a vse naredijo z zavedanjem, kako pomagati sebi – ali obdržati partnerja ali pridobiti premoženje. Ravno tako smo tri antagonistke označili kot osebe, katerim je poglobitna motivacija skrb za druge. To so osebe, ki si močno želijo pomagati svoji družini (ohraniti dobro ime družine) ali bližnjemu sorodstvu (obvarovati nečakinjo pred napačnim snubcem), a jih v dobrih namelih zanese k posluževanju fizičnega nasilja ali drugih načinov onemogočanja načrtov drugih literarnih oseb.

6 PRIMERJAVA REZULTATOV Z GOTTSCHALLOVIMI IN ŽUNKOVIČEVIMI IZSLEDKI

Izsledke raziskave Jurčičevih romanov in povesti bomo v nadaljevanju primerjali z rezultati Gottschallove raziskave, s tem da se bomo tokrat osredotočili zgolj na rezultate, ki jih je pridobil za zbirke pripovedk Zahodne Evrope, saj so ti za primerjavo z Jurčičevim opusom in modernimi slovenskimi romani veliko bolj relevantni. Zanima nas predvsem, v kolikšni meri oznake literarnih oseb iz Jurčičevega opusa odstopajo od zahodnoevropskih pripovedk. Obrobno bomo komentirali tudi rezultate analize kresnikovih nagrajencev, za katero menimo, da bodo zaradi modernega korpusa besedil veliko bolj odstopali od naše raziskave kot Gottschallove ugotovitve.

V raziskavi korpusa romanov in povesti Josipa Jurčiča smo podrobneje analizirali 80 literarnih oseb, moški in ženski liki so bili v razmerju 8 : 3, kar ne odstopa svetovnih pripovedk. Natančnejši pregled in še večjo primerljivost z rezultati naše raziskave dobimo samo z vpogledom v rezultate zbirk pripovedk iz Zahodne Evrope, kjer se delež moških likov giblje okoli 75 % in delež žensk okoli 25 %, kar skoraj ne odstopa Jurčičevih romanov in povesti.

Tabela 7: Primerjava literarnih likov glede na spol.

	Jurčičev opus	Zahodnoevropske pripovedke	Sodobni slovenski romani
Ženske	27,5	25	32,5
Moški	72,5	75	67,5

Ugotovitve o starosti literarnih oseb v Jurčičevih romanih in povestih ravno tako ne odstopajo od zahodnoevropskih pripovedk. Večina Jurčičevih protagonistk (67 %) so mlade ženske v reprodukcijskem obdobju, torej so stare okoli 20 let. Enak vzorec protagonistk se pojavi v zbirkah zahodnoevropskih pripovedk, kjer je žensk starih okoli 20 do 30 let več kot 90 %. Samo 8 % protagonistk je bilo označenih s starostjo 40 let ali več. Delež ostalih Jurčičevih protagonistk pa se razdeli med ženske like, ki so stari nad 50 oziroma 60 let.

Rezultati Jurčičevega opusa od zbirk zahodnoevropskih pripovedk odstopajo v oznaki starosti moških protagonistov in karakternost slabih literarnih likov na splošno. Velika večina Jurčičevih protagonistov je starih okoli 50 let, na drugem mestu so liki, ki so stari od 20 do 30 let. V

Gottscahllovi raziskavi je največ protagonistov¹ uvrščenih v skupino »okoli 20 let«, s tem da se vsi liki nagibajo k zgornji meji, torej 30 let. Kar se tiče antagonistk in antagonistov, Gottschall ugotavlja, da so ti liki občutno starejši od protagonistk in protagonistov. Te ugotovitve v raziskavi Jurčičevega opusa nismo potrdili, saj je velika večina antagonistk mlajših od 30 let, le ena šteje okoli 50 let. Enak vzorec se pojavi tudi pri antagonistih, kjer jih je več kot polovica starih okoli 40 let, drugih pol pa je mlajših od 40 let. Gottschall (2008: 100) razlike med starostjo slabih in dobrih literarnih likov pojasni z dejstvom, da so starejši ljudje bolj prevzeti z željo po družbeni prevladi, ravno tako so si v svojem življenju pridobili več premoženja in višji družbeni status, ki so ga sedaj pripravljene braniti, medtem ko mlajši svoj položaj in ugled šele uveljavljajo. V bran rezultatom naše raziskave lahko stopimo s pojasnitvijo, da so karakterno slabi liki mlajši ljudje, ki so zaradi nepoznavanja sveta veliko bolj sebični in v premagovanju ovir gledajo le nase in lastno dobro, medtem ko so starejši liki tudi modrejši in veliko bolj izkušeni, v svojem življenju so bolj ali manj uspeli, zato sedaj svojo pozornost namenjajo drugim – skupnosti ali svojim bližnjim.

Sodobni slovenski romani glede starosti protagonistov in antagonistov ne odstopajo od zahodnoevropskih pripovedk, pri čemer je raziskava Jurčičevega opusa pridobila drugačen rezultat. Antagonistke in antagonisti v Jurčičevih delih niso starejše osebe, medtem ko pri prejemnikih nagrade kresnik so.

Tabela 8: Starost literarnih likov.

	Jurčičev opus				Zahodnoevropske pripovedke				Sodobni slovenski romani			
	Ž+ ²	Ž-	M+	M-	Ž+	Ž-	M+	M-	Ž+	Ž-	M+	M-
Spolno zreli oziroma okoli 20 let	67	50	17	31,82	90	38			89	50	68,75	40
Nad 40 let	33	50	83	68,18	8	62			11	50	31,25	60

¹ Gottschall (2008a: 101) starosti moških likov procentualno v preglednici ne predstavi, a komentira, da se rezultati ne razlikujejo od procentov pri protagonistkah in antagonistkah.

² Ž+: protagonistke.

Ž-: antagonistke.

M+: protagonisti.

M-: antagonisti.

V Jurčičevih romanih in povestih je poročenih (ali v zvezi) skoraj polovica protagonistk in protagonistov, ravno tako so visoki odstotki pri antagonistkah in antagonistih. Večina jih je bila poročenih že pred pripovedjo, med pripovedjo pa se poroči le 26,32 % literarnih oseb. V zahodnoevropskih pripovedkah³ so protagonistke in protagonisti na začetku zgodbe običajno neporočeni oziroma niso v partnerski skupnosti, v zgodbi pa se jih nato poroči približno 90 %, ravno tako se v zgodbi poroči približno tretjina prej samskih antagonistov in antagonistk. Sodeč po deležu poročenih ali porok v zgodbi lahko sklepamo, da je poroka oziroma ohranitev zveze za protagonistke in protagoniste pomemben cilj tako pri Jurčiču kot v zbirkah svetovnih pripovedk. Še posebej se za to trudijo dobri ženski liki, medtem ko si antagonistke in antagonisti za poroko ne prizadevajo.

Jurčičevi romani in povesti od sodobnih slovenskih romanov odstopajo tudi pri vprašanju poroke ali partnerske zveze. Velika večina Jurčičevih literarnih oseb – tako dobrih kot slabih – je bila poročenih že pred začetkom pripovedi. Sodobni slovenski romani se tukaj skladajo z zahodnoevropskimi pripovedkami, kjer je večina likov na začetku zgodbe še neporočena, s to razliko, da se pri dobitnikih nagrade kresnik med zgodbo poroči manjši odstotek likov kot v pripovedkah. Žunkovič (2017: 191) za to navaja razlog, da je med prejemniki nagrade kresnik manj romanov z ljubezensko tematiko, medtem ko je ta močno prisotna v vseh ljudskih pripovedkah.

Pri izbiri partnerja je za Jurčičeve protagonistke in protagoniste najpomembnejša prijaznost in tudi fizična privlačnost, kateri malce več pozornosti posvečajo moški liki. Družbeni status in premoženje potencialnega partnerja protagonistk in protagonistov v večini ne zanima. Ta ugotovitev se popolnoma sklada z zahodnoevropskimi pripovedkami, vendar Gottschall tukaj opozarja na morebitno netransparentnost podatkov, saj so bili šifrantje vprašani po samo eni izstopajoči lastnosti, medtem ko smo pri naši raziskavi uporabili Likertovo lestvico ter tako pridobili natančnejše podatke.

V nasprotju s protagonisti se antagonisti in antagonistke tako pri Jurčiču kot v zbirkah zahodnoevropskih pripovedk posvečajo popolnoma drugim partnerjevim lastnostim. Gottschall (2008: 105) njihovo izbiranje opiše kot plitko in popolnoma stereotipno. Antagonistkam in antagonistom v obeh raziskavah je zelo pomemben privlačen fizični izgled – ta je seveda

³ Gottschall (2008a: 103) v preglednici predstavi samo procente moških in ženskih likov na splošno, razliko med protagonisti in antagonisti pa samo komentira.

pomembnejši moškimi. Antagonistke pa so velikokrat izbrale partnerja tudi glede na njegovo premoženje oziroma družbeni status.

Tabela 9: Partnerski status literarnih likov.

	Jurčičev opus				Zahodnoevropske pripovedke		Sodobni slovenski romani			
	Ž+	Ž-	M+	M-	Ž	M	Ž+	Ž-	M+	M-
Poročeni ali v zvezi	50	75	47	41	90	89	33		33	
Samski	50	25	53	59	10	11	67	100	67	100

Za problem diplomskega dela je bilo bistveno vprašanje o fizičnem izgledu literarnih oseb in kolikokrat je videz določene osebe v pripovedi omenjen. Like smo razdelili v štiri skupine, in sicer med telesno privlačne, telesno neprivlačne, osebe s povprečnim videzom in na tiste, o katerih je bilo posredovanih premalo podatkov, da bi izgled lahko pravilno ocenili. Ravno tako kot Gottschalovi šifrantje smo se tudi mi posvetili izključno dobrim (lep, čeden) in slabim (grd, umazan) pridevnikom ter na podlagi teh ocenili fizični izgled literarnih oseb.

Preglednica št. 10 je pomanjkljivo izpolnjena, saj Gottschall in Žunkovič v svojih razpravah nista natančno predstavila rezultatov v odstotkih, sta jih pa podrobneje komentirala. V preglednico smo tako vpisali le rezultate, ki so bili v odstotkih zapisani v obeh razpravah. Gottschall ugotavlja, da so protagonistke in protagonisti ljudskih pripovedi v enaki meri opisani kot fizično privlačni. Ta trditev se pri Jurčičevih romanih in povestih, ravno tako tudi pri sodobnih slovenskih romanih, ni potrdila, saj so protagonisti v večini opisani s povprečnim videzom, medtem ko je več kot polovica protagonistk fizično privlačnih, le majhen delež ženskih likov je povprečnega videza. Zbirke zahodnoevropskih pripovedk ravno tako kažejo, da so antagonistke v povprečju neprivlačne, kar pri Jurčiču, ravno tako pri likih v sodobnih slovenskih romanih, ne drži, saj je bilo kar 75 % antagonistk opisanih kot fizično privlačnih, le ena oseba je bila fizično neprivlačna (pri sodobnih slovenskih romanih sta bili obe antagonistki označeni kot privlačni). Enak vzorec se pojavi pri antagonistih, kjer je kar polovica vseh karakterno slabih označenih kot fizično privlačnih.

Pri vseh treh razpravah pa se ujemajo podatki o frekvenci opisovanja fizičnega izgleda ženskih in moških likov. Povprečno se videz obeh spolov v Jurčičevih pripovedih omeni do dvakrat za osebo, vendar izstopajo ženski liki, katerih zunanji izgled je lahko omenjen tudi do osemkrat.

Tudi Gottschall (2008b: 184) poudari, da analiza svetovnih pripovedk jasno kaže, da je literarni lik do šestkrat pogosteje opisan kot telesno privlačen, če je lik ženskega spola.

Tabela 10: Zunanji izgled oziroma fizična privlačnost literarnih likov.

	Jurčičev opus				Zahodnoevropske pripovedke				Sodobni slovenski romani			
	Ž+	Ž-	M+	M-	Ž+	Ž-	M+	M-	Ž+	Ž-	M+	M-
Privlačen videz	61	75	30,5	50	100		100			100		
Nepripravljen videz	5,5	25	22	27		69						
Povprečen videz	22		36	23								
Premalo informacij	11,5		11,5									

Gottschallova raziskava je glede aktivnosti literarnih oseb raziskovala le dve možnosti – ali so liki aktivni ali pasivni, mi pa smo po zgledu Žunkoviča dodali možnost, da je oseba najprej pasivna in nato aktivna ter najprej aktivna in nato pasivna. Ravno tako smo, če je bil lik označen kot aktiven, natančneje določili njegovo aktivnost. Ta je bila lahko psihična⁴ ali fizična⁵. V preglednici sicer predstavljamo samo dve glavni možnosti – torej ali so bili liki aktivni ali pasivni. Vse like, ki so bili vsaj enkrat označeni kot aktivni, smo v preglednici prišteli k deležu aktivnih likov.

Gottschalovi rezultati kažejo, da je v zahodnoevropskih pripovedkah aktivnih 75 % protagonistov in 71 % protagonistk, vendar k temu pripiše opombo, da sta se spola posluževala različnih oblik aktivizma in da ženski liki niso bili toliko fizično aktivni. Gottschalla nadalje niso zanimali točni podatki o aktivnosti protagonistov, zato rezultatov ni predstavil procentualno. Rezultati raziskave Jurčičevega opusa kažejo, da so bili moški liki na splošno v veliko večji meri aktivni kot ženski liki. Tako protagonistke kot antagonistke so bile v več kot 70 % pasivne, le majhen delež protagonistk je bilo aktivnih, a so bile tudi te natančneje označene kot bolj psihično in ne toliko fizično aktivne.

⁴ »Psihično ali notranje aktiven je lik, ki probleme rešuje na psihični ravni ali miselno dosega svoje cilje (ima bogato notranje življenje, pretežno se seznanjamo z njegovimi mislimi in osebnostnim razvojem).« (Žunkovič 2017: 187)

⁵ »Fizično ali zunanje je aktiven lik, ki problem rešuje fizično ali fizično dosega svoje cilje (lik ima veliko interakcij z zunanjim svetom in le-te so pomembne za napredovanje zgodbe).« (Žunkovič 2017: 187)

Žunkovič med drugim tudi ugotavlja, da med aktivnostjo protagonistk in protagonistov v sodobnih slovenskih romanih ni znatne razlike, ki pa se pojavi v Jurčičevih romanih in povestih ter v zahodnoevropskih pripovedkah. V obravnavanih Jurčičevih delih so skoraj vsi ženski liki – karakterni dobri in slabi – pasivni, medtem ko so ženski liki v sodobnih slovenskih romanih aktivni. Prav tako so bili ženski liki v dodatnem vprašanju, ali so aktivni psihično ali fizično, označeni kot zunanje oziroma fizično aktivni, kar ni potrdilo Žunkovičevih teoretskih pričakovanj o notranji aktivnosti ženskih likov.

Tabela 11: Literarni liki glede na delovanje.

	Jurčičev opus				Zahodnoevropske pripovedke				Sodobni slovenski romani			
	Ž+	Ž-	M+	M-	Ž+	Ž-	M+	M-	Ž+	Ž-	M+	M-
Aktivni	27,78	75	74,9	77,3	71		75		89		89	40
Pasivni	72,22	25	22,2	18,2	29		25		11	100	11	60

Vse tri raziskave se skladajo v obravnavanju altruizma pri moških in ženskih likih. Protagonistke in protagonisti se predvsem posvečajo skrbi za druge. Kar 91 % protagonistk v ljudskih pripovedkah skrbi predvsem za svoje partnerje, otroke ali starše (torej ožjo družino), pri Jurčiču je takih ženskih likov 94 %. Antagonistke in antagonisti v prvi vrsti skrbijo sami zase in niso pripravljeni pomagati drugim. Tak vzorec se pojavi tudi pri zahodnoevropskih pripovedkah in sodobnih slovenskih romanih.

Kljub pričakovanim razlikam med Jurčičevim opusom in opusom dobitnikov nagrade kresnik po opravljeni analizi opazamo, da se rezultati obeh raziskav večinoma skladajo, do odstopanj prihaja le pri nekaterih obrobni vprašanjih oziroma lastnostih literarnih oseb. Bolj so nas presenetila odstopanja od zahodnoevropskih pripovedk, saj smo pričakovali, da se bo stereotip PAS, tako kot ga je na primeru svetovnih pripovedk potrdil Gottschall, potrdil tudi na primeru Jurčičevega opusa, kar se je izkazalo za napačno predvidevanje.

Rezultate naše raziskave in teoretska izhodišča postavljena pred začetkom raziskave bomo sistematično predstavili v zaključku, kjer bomo tudi komentirali naše odločitve in nekatera predvidevanja morebiti ovrgli. Pred razpravo je potrebno opozoriti na to, da tudi naša raziskava temelji na empirični metodi in da je bil nabor obravnavanih besedil od raziskovalca neodvisen. Analiza ostaja samo površinska, tako kot Žunkovič smo se tudi mi osredotočili samo na določene glavne literarne osebe, in ne komentira ter se ne sprašuje po razlogih, zakaj je prišlo

do določenih rezultatov. S to raziskavo in zbranimi podatki pa dajemo možnost in dobro podlago za nadaljnjo in poglobljeno raziskovanje Jurčičevega opusa in reprezentacije spola v njegovem pisanju.

7 ZAKLJUČEK

Raziskovanje in analiziranje literarnih oseb v proznem opusu Josipa Jurčiča nam je odprlo nov pogled na obravnavanje Jurčičevega pisanja, ravno tako pa je dodalo svoj del k študijam spola v slovenski literaturi. Rezultati analize niso bili presenetljivi, saj smo med raziskovanjem potrdili večino hipotez, ki smo si jih pred branjem intuitivno zastavili.

Prva zastavljena hipoteza se je nanašala na razmerje moških in ženskih likov. Predvidevali smo, da bo razmerje moških in ženskih likov 4 : 1, nakar smo pri analizi ugotovili, da v Jurčičevem opusu nastopa nekaj več ženskih likov, zato je razmerje 8 : 3. Hipotezo smo vseeno potrdili, saj razmerje ne odstopa veliko od vnaprej začrtanega. Nadalje smo predvidevali, da bo največ protagonistov, tako moških kot ženskih likov, starih od 20 do 30 let. Te hipoteze nismo potrdili. Protagonistke so v veliki večini stare okoli 20 let ali manj, največji delež protagonistov pa je v kategoriji od 30 do 40 let.

Hipotezo o opisu fizičnega izgleda ženskih likov smo potrdili. Predvidevali smo, da so opisi zunanjšega izgleda ženskih literarnih likov v zgodbah pogostejši in veliko bolj podrobni kot opisi fizičnega izgleda moških. Jurčič je pri predstavitvi lika zunanji izgled moških likov omenil samo enkrat ali dvakrat, zunanji izgled ženskih likov pa je povprečno omenjen trikrat na osebo, ponekod tudi osemkrat. Zunanji izgled žensk je vedno opisal podrobneje kot izgled moških.

Osrednje vprašanje diplomskega dela je izhajalo iz stereotipa *PAS*, in sicer se je glasilo, ali so vsi karakterno dobri liki lepi in vsi karakterno slabi liki grdi? Stereotipa *PAS* na primeru Jurčičevega opusa v polnosti ne moremo potrditi. Predstavitve moških in ženskih protagonistov so stereotipne, ker so vsaj v veliki večini karakterno dobri ljudje tudi fizično privlačni, stereotip pa se ne potrdi pri antagonistkah in antagonistih. Jurčič je karakterno slabim likom nadel privlačno zunanost, ki pa jo izrabljajo za dosego lastnih ciljev.

Ravno tako smo potrdili (svoja) pričakovanja glede aktivnosti literarnih likov in njihovih ciljev, ki jih v zgodbi pokušajo doseči. Moški literarni liki so glede na delovanje aktivni, ženski liki so pasivni ali pa je njihova aktivnost zgolj notranja, psihična. Ta hipoteza se je potrdila tako na primeru protagonistov kot tudi antagonistov.

Glede ciljev, ki jih literarni liki skušajo doseči, je protagonistom največja motivacija skrb za druge. Protagonistke se posvečajo predvsem skrbi za ožjo družino, nekateri protagonisti pa skrbijo tudi za širšo skupnost. Antagonistom je največja motivacija skrb zase. Antagonistke si

predvsem želijo obdržati partnerja ali preživeti, antagonisti pa težijo k dobičku ali boljšemu ugledu, ravno tako jih skrbi za lastno preživetje.

Zadnjo hipotezo smo naravnali na prizadevanja karakterno dobrih literarnih oseb za ohranitev partnerske skupnosti. V veliki večini je vsem Jurčičevim literarnim osebam poroka oziroma partnerska zveza pomemben cilj, za katerega se trudijo ali pa ga hočejo obdržati. Zanimivo je, da je poročenih tudi veliko antagonistov in antagonistk, majhen delež si jih tudi prizadeva obdržati partnerja predvsem zaradi lastnih potreb, a to ni njihov poglavitni cilj.

Analiza ženske in moške lepote v literarnem opusu Josipa Jurčiča je prinesla zanimive rezultate, ki v polnosti ne upravičijo naših pričakovanj, ki smo jih imeli pred začetkom dela. Na podlagi Gottschallove referenčne raziskave in splošnega, a sicer laičnega, poznavanja človeških pričakovanj in vzgibov, smo predvideli, da se bo stereotip *PAS* oziroma »lepi so dobri« v polnosti potrdil tudi na primeru proznih del iz obdobja med romantiko in realizmom. Stereotip smo tako potrdili le na pol, saj so dobri res lepi, vendar grdi niso vedno hudobni. Jurčičevi »hudobneži« v veliki večini niso liki z neprivlačno zunanostjo, ampak so to osebe povprečnega videza ali pogosteje celo osebe s privlačno zunanostjo. Še več, Jurčič jih kar nekaj opiše kot nadvse lepe, privlačne, krasne in prijetne očem.

Naša raziskava odpira nov vpogled v analiziranje Jurčičevega opusa, prav tako pa pridaja k študijam spola v slovenski literaturi. S svojo analizo nismo v polnosti odgovorili na vsa vprašanja glede pričakovanja zunanjega izgleda literarnih likov in njihovega karakterja, ravno tako se nismo spraševali o razlogih, zakaj Jurčič ene predstavlja tako, druge drugače. Kljub temu pa naše diplomsko delo predstavlja dober temelj za nadaljnje raziskovanje literarnih likov v določenem obdobju slovenske književnosti ter za podrobnejše analiziranje pisateljevih vzgibov ter vpliva takratnih družbenih okoliščin na opisovanje ter predstavljanje literarnih likov v zgodbah.

8 VIRI IN LITERATURA

- Gottschall, Jonathan, 2008a: *Literature, Science, and the New Humanities*. Palgrave Macmillan, US.
- Gottschall, Jonathan, 2008b: The "Beauty Myth" is No Myth. *Human Nature* 19. 174–188.
- Jurčič, Josip, 1984: *Zbrano delo* 1-9. Ljubljana: DZS.
- Kmecl, Matjaž, 2009: *Josip Jurčič: pripovednik in dramatik*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kocijan, Gregor, 1980: *Beseda o Josipu Jurčiču*. Ljubljana.
- Kocijan, Gregor, 1981: *Josip Jurčič v besedi in sliki*. Ljubljana.
- Kocijan, Gregor, 1978: *Jurčičeva kratka pripovedna proza*. Ljubljana.
- Kos, Janko, 2002: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: DZS.
- Žunkovič, Igor, 2017: Reprezentacija spola pri prejemnikih nagrade kresnik. *Slavistična revija* 65/2017, št. 1. 183–198.

9 SEZNAM PRILOG

- Vprašalnik (Priloga 1),
- Izjava o avtorstvu (Priloga 2),
- Izjava kandidata/-ke (Priloga 3).

Priloga 1

VPRAŠALNIK ŠT. / NASLOV DELA:

1. Ali je literarni lik:

a) protagonist, b) antagonist.

2. Ali je literarni lik:

a) pripovedovalec, b) eden izmed likov, c) neoseben.

3. Katerega spola je lik v pripovedi?

a) moškega, b) ženskega, c) drugo, d) ni mogoče odgovoriti.

4. Koliko je literarni lik star?

a) otrok (0–13), b) spolno zrel najstnik, c) okoli 20 let, d) okoli 30 let, e) okoli 40 let, f) okoli 50 let, g) 60 let in več, h) ni mogoče oceniti.

5. Ali je literarni lik na začetku pripovedi poročen oz. v partnerski skupnosti?

a) da, b) ne.

5.1) Če ni, ali se v pripovedi poroči?

a) da, b) ne.

5.2) Je prizadevanje, da bi našel/obdržal partnerja, njegov poglavitni cilj?

a) da, b) ne.

5.3) Ocenite, kako pomembne se mu zdijo partnerjeve lastnosti:

a) prijaznost (1, 2, 3, 4), b) premoženje (1, 2, 3, 4), c) družbeni položaj (1, 2, 3, 4), d) fizična privlačnost (1, 2, 3, 4), e) drugo (1, 2, 3, 4).

6. Kakšen je videz literarnega lika?

a) oseba je telesno privlačna, b) oseba je telesno neprivlačna, c) oseba je povprečnega videza, d) pripoved o tem vsebuje premalo informacij.

b) Kolikokrat v pripovedi je omenjen videz tega literarnega lika?

7. Kakšen je literarni lik glede na delovanje?

a) aktiven, b) pasiven, c) oseba je najprej pasivna, potem aktivna, d) oseba je najprej aktivna, potem pasivna, e) ni mogoče odgovoriti.

7.1) Če je oseba aktivna, ocenite, v kolikšni meri je njegova aktivnost:

a) notranja (psihična) (1, 2, 3, 4, 5), b) zunanja (fizična) (1, 2, 3, 4, 5).

8. Kaj je poglavitna motivacija literarnega lika?

a) pomagati drugim, b) poskrbeti zase.

8.1) Če želi poskrbeti zase, kako pomembni so zanj naslednji cilji?

a) preživetje (1, 2, 3, 4), b) prizadevanje, da bi našel ali obdržal partnerja. (1, 2, 3, 4), c) pridobitev premoženja (1, 2, 3, 4), d) prizadevanje za slavo ali višji družbeni status (1, 2, 3, 4), e) oseba ima drugačne cilje: _____

8.2) Če želi pomagati drugim, ocenite, komu namenja koliko pozornosti?

a) članom družine (1, 2, 3, 4, 5), b) prijateljem (1, 2, 3, 4, 5), c) članom širše skupnosti (1, 2, 3, 4, 5), d) drugo.

8.3) Če največ pozornosti posveča družini, komu od njenih članov se najbolj trudi pomagati?

a) bratu in/ali sestri, b) sinu in/ali hčerki, c) partnerju, d) staršem, e) nečaku in/ali nečakinji, f) teti in/ali stricu, g) bratrancu in/ali sestrični, h) babici in/ali dedku, i) članom družine npr. polbrat, polsestra, zet, snaha ipd., j) družini kot celoti.

Priloga 2

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 5. septembra 2018

Nika Jančič

(lastnoročni podpis)

Priloga 3

Izjava kandidata/kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je besedilo

diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem/ne dovoljujem

(ustrezno obkrožiti)

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidata / kandidatke: